

Lezing 2: “Onderzoekt de Schriften, die zijn het die van Mij getuigen”

Horen naar Gods Woord

De titel van deze lezing bestaat uit de woorden van de Heere Jezus in Johannes 5 vers 39: “Onderzoekt de Schriften, (...) die zijn het die van Mij getuigen.” Deze heldere aansporing om de Bijbel te bestuderen maakt het belang van Gods Woord duidelijk. Wel roept het de vraag op hoe we Gods Woord dan moeten lezen en hoe we onze redelijke vermogens daarvoor kunnen gebruiken.

Om een antwoord te zoeken op deze vragen hebben we dr. A. Versluis *VDM* gevraagd een lezing te geven. Hij zal op 7 oktober 2021 *Deo Volente* zijn lezing voor ons uitspreken.

Aan de *lector* zijn de volgende vragen gesteld:

1. Welke historische ontwikkelingen liggen er ten grondslag aan de hedendaagse hermeneutische stromingen?
2. Hoe moeten we deze hermeneutische stromingen waarderen als het gaat om een goed verstaan van de Bijbel?
3. Welke concrete handvatten zijn er voor onze omgang met Gods Woord?

In het voorbereidingsartikel behandelt Marc de visie van Karl Barth op Gods openbaring en hoe deze openbaring in de Bijbel naar voren komt.

Karl Barth: invloedrijk en omstreden

Karl Barth wordt wel een van de meest invloedrijke protestantse theologen genoemd. Sommigen zetten hem zelfs op één lijn met Luther, Calvijn en Zwingli. Toch kennen we Barth in reformatorisch Nederland nauwelijks. Nu is dat op zichzelf genomen geen reden om een artikel aan een theoloog te wijden. Met het jaarthema in het achterhoofd is dat wel te motiveren: een belangrijk deel van het denken van Barth draait om de inhoud en betekenis van de openbaring van God. Dit artikel is daarom een korte inleiding op zijn persoon en gedachtegoed met betrekking tot de openbaring.

Tekst: Marc Achterstraat

Biografie

Barth werd in 1886 geboren als kind van Anna Barth-Sartorius en Fritz Barth. Vanaf 1904 tot 1908 studeerde Barth theologie in achtereenvolgens Bern, Berlijn, Tübingen en Marburg. Na zijn studie werd hij hulppredikant in Genève en vervolgens predikant in Safenwil, eveneens in Zwitserland. Naast zijn predikantschap zette hij zich in voor de arbeidersbeweging. Hij werd zelfs lid van de sociaaldemocratische partij. In die tijd brak de Eerste Wereldoorlog uit. Dat was voor Barth een dubbele schok, zowel vanwege het uitbreken van de oorlog als vanwege de steun van kerken en vooraanstaande geleerden voor deze zonde, die “alleen voortkomt uit het kwaad van de menselijke natuur” (Barth, zoals geciteerd in Jelhe, 2019, vertaling MWA). Daarom beschuldigde Barth in het bijzonder het christendom: “Hoe bestaat het dat tweeduizend jaar na Christus deze zogenoemde christelijke naties, die verlangen het licht van de wereld te zijn, elkaar confronteren met de ene gedachte van het beschadigen van elkaar, als het mogelijk was, vernietigen van elkaar met alle kracht – onder

hen een natie met zoveel diepzinnige en serieuze denkers als de Duitsers en een volk zo moreel oprecht en enthousiast voor de zending als de Engelsen?” (*idem*, vertaling MWA).

Later zullen we zien dat deze gebeurtenissen een cruciale omslag in het denken van Barth katalyseerden. Deze omslag kristalliseert zich in de publicatie van zijn commentaar op de Romeinenbrief in 1918. Dat levert hem in 1921 een honorair professoraat in Göttingen op. Na daar enige tijd te hebben gewerkt, zal Barth tot 1935 werken in Münster en Bonn. Daar begint hij te schrijven aan zijn *magnus opus: Kirbliche Dogmatik*, dat hij overigens nooit voltooid heeft. Na felle kritiek op het naziregime – en in het bijzonder ook op de antisemitische houding van dit regime – week Barth uit naar Bazel. Veel tijd stak hij hier in het schrijven van *Kirbliche Dogmatik*, maar ook had hij aandacht voor verzoening tussen verschillende kerken. In 1968 overleed hij in Bazel (Jelhe, 2019; Busch, 2019; Drewes, 2019).

Vrijzinnige theologie

Het gedachtegoed van Karl Barth is veelomvattend en niet altijd even eenvoudig te begrijpen. Dit artikel zal zich daarom voornamelijk richten op zijn gedachten over de openbaring van God en de Heilige Schrift. Om die goed te kunnen plaatsen, is het zinvol kort in te gaan op de theologie waar Barth uit voortkwam, de zogenoemde vrijzinnige theologie. Deze kenmerkt zich door het begrip ‘vrijheid’: vrijheid met betrekking tot traditie, autoriteit en normen. Centraal staat vaak de noodzaak om geaccepteerde normen, zoals dogma’s, geloofsbelijdenissen en heilige teksten, te bekritisieren door middel van de menselijke rede. De theologie wordt vaak gegrond in de antropologie, oftewel, in de

menselijke subjectiviteit en het menselijke bewustzijn. Het christelijk geloof wordt geïnterpreteerd als bron van morele en ethische waarheden, in plaats van als bron van ware uitspraken over de werkelijkheid (Chalameit, 2019). Binnen deze theologie wordt ook veel gebruik gemaakt van de historisch-kritische methode, die tot volle bloei kwam in de negentiende eeuw. Deze methode van historisch Bijbelonderzoek is gebaseerd op vier vooronderstellingen: (1) de werkelijkheid is uniform en universeel; (2) de werkelijkheid is toegankelijk voor de menselijke rede en onderzoek; (3) de gebeurtenissen die historisch en natuurlijk plaatsvinden in de werkelijkheid zijn in principe verbonden en vergelijkbaar en (4) de huidige menselijke ervaring levert objectieve criteria op om te beoordelen wat wel en niet kon gebeuren in het verleden (Soulén en Kendall Soulén, 2011). Hieruit volgt meteen dat wonderen – per definitie bovennatuurlijke, afwijkende gebeurtenissen – in het Bijbelonderzoek zijn uitgesloten.

Omslag

Barth zou echter niet de geschiedenis ingaan als vrijzinnig theoloog, maar volgens sommigen zelfs als de grootste vijand van deze theologie. Dit begint tijdens de Eerste Wereldoorlog met de constatering dat “het hoog tijd is om openlijk te belijden en toe te geven” dat God als de “grote persoonlijke of onpersoonlijke, mystieke, filosofische of naïeve [dat wil zeggen: onbewuste, MWA] achtergrond en patroonheilige van onze menselijke rechtvaardigheid, onze moraal, onze staat, onze cultuur, onze religie ... dat *deze* God *geen* God is. (...) Hij is een afgod” (Barth, zoals geciteerd in Jelhe, 2019, vertaling MWA). Merk op dat dit loodrecht staat op het gebruik van het christendom om de oorlog te rechtvaardigen. Op die manier nam Barth afstand van ieder concept van een God die geconstrueerd was vanuit menselijke

behoefte. Dit is een duidelijke afwijzing van de theologie die gestoeld is op antropologie, zoals dat kenmerkend is voor de vrijzinnige theologie.

Vanaf dat moment wordt zijn theologie theocentrisch: het gaat niet om menselijke gedachten over en constructen van God, maar om de beweging die uitgaat *van* God, en ons bewogen zijn *door* God. Het spreken over God in de theologie van de afgelopen eeuwen was volgens Barth niet meer dan “spreken over de mens in een enigszins hogere standplaats” (Barth, zoals geciteerd in Busch, 2019, vertaling MWA). Het gaat erom God opnieuw als God te erkennen. God kan en mag niet worden ingekapseld in een menselijke structuur, Hij is de Geheel Andere. Door het benadrukken van de tegenstelling tussen de mens en God is deze stroming bekend geworden als de dialectische theologie. De mens zelf kan daarbij God nooit kennen, op geen enkele manier. Daarom “kan de genade van God naar ons gericht alleen waar zijn, en waar blijven, als een wonder – verticaal van boven” (Barth, zoals geciteerd in Busch, 2019, vertaling MWA). Deze heldere uitdrukking over de openbaring van God is de kern van de theologie van Barth.

Openbaring

In de *Kirchliche Dogmatik* werkt Barth zijn gedachten over de openbaring uit. Hij plaatst dit binnen de bredere bespreking van het Woord van God. Dit Woord heeft volgens hem drie verschijningsvormen, namelijk de openbaring, de Heilige Schrift en de kerkelijke prediking.

De openbaring van God is de vrije en genadige aanwezigheid en zelfcommunicatie van de Drie-enige God. Door God de Vader openbaart God Zich als Schepper, Heer van ons bestaan. Door God de Zoon openbaart

Hij Zich als Verzoener, in het midden van onze vijandschap tegen God. Door de Heilige Geest als de Redder, waardoor God Zich openbaart als de God Die mensen vrij heeft gemaakt. Deze openbaring vindt plaats doordat God mens werd en dat deze Mens daarmee Gods openbaring werd. Christus is de werkelijkheid en mogelijkheid van de openbaring. Daarom heeft Christus ook een zeer belangrijke plek in Barths theologie. In het Oude Testament wordt hiernaar uitgezien en het Nieuwe Testament is de herinnering hieraan. Het effect van deze openbaring is de uitstorting van de Heilige Geest, waardoor de menswording van Christus niet alleen een objectief feit is, maar ook mensen maakt tot hoorders en doeners van Gods Woord (Oakes, 2019).

De Heilige Schrift is volgens Barth een getuige van de openbaring, maar zelf ook onderdeel van de openbaring. Dat is ze niet alleen doordat ze de menswording van Christus beschrijft, maar ook doordat ze ervan getuigt wat die openbaring door de Heilige Geest teweegbrengt in mensen. De Bijbel “bevat niet de juiste gedachten van mensen over God, maar de juiste gedachten van God over mensen. Het vertelt niet hoe wij onze weg naar Hem moeten vinden, maar hoe God de weg naar ons gezocht en gevonden heeft” (Barth, zoals geciteerd in Jelhe, 2019, vertaling MWA). De rol van de Heilige Schrift als getuige maakt de Bijbel zowel gelimiteerd als positief ten opzichte van de hierboven genoemde openbaring. Het is gelimiteerd, omdat het onderscheiden is van Gods directe openbaring. De getuigenissen van de profeten en apostelen zijn niet de openbaring zelf. Toch is het ook positief, omdat het voor ons de openbaring is – wij die niet directe getuigen waren van Christus’ opstanding. Het woord van God is de bron en norm van de kerkelijke

verkondiging en getuigt zo ook van de openbaring.

De Schrift is als getuigenis niet onfeilbaar. In Barths denken bestaat de Schrift uit menselijke – en dus feilbare – woorden die tot Gods Woord *worden*. Zo is de Schrift *very God and very men*, zoals ook Christus dat is. De tekst, in zijn menselijkheid, historiciteit en feilbaarheid, wordt een object van wonder en genade in zoverre dat God Zelf nu spreekt wat de tekst spreekt. Dat maakt dat er, wel met uiterste voorzichtigheid, gesproken kan worden over fouten in de Schrift (Woods, 2019).

Barth wijst iedere vorm van kennis over God buiten de openbaring radicaal af. Er geen sprake van kan zijn dat men God door Zijn handelingen in de natuur of geschiedenis leert kennen. Daardoor zou men God bijvoorbeeld alleen als Schepper leren kennen en niet als Redder, maar dat is uitgesloten. God openbaart immers Zichzelf, en God is Een. Natuurlijke theologie is dan volgens Barth ook niets anders dan afgodendienst (Oakes, 2019).

Horen en verstaan

Als het gaat om de hermeneutiek maakt Barth onderscheid tussen horen en verstaan. Verstaan is het openleggen van de tekst met alle middelen die ons ter beschikking staan, waarbij de historisch-kritische methode niet geschuwd hoeft te worden. Het begrip horen wijst daarentegen op de openbaring van het Woord, de levende Christus, die door God Zelf gewerkt wordt. Dit horen bestaat slechts in afhankelijkheid van God, en daarbij is er geen sprake van iets wat gegeven is, het moet steeds weer gegeven worden. Er kan niet gebouwd worden op vorige openbaringen. Ook hier geldt: loodrecht van boven. Daarom is dit horen geen methode, zoals er wel methodes voor verstaan zijn. Het

horen breekt juist door starre interpretatiemethodes heen (Kooi, 1990).

Reflectie

Wat moeten we nu met het gedachtegoed van Barth? Duidelijk is in ieder geval dat hij met zijn afwijzing van de natuurlijke theologie ver afstaat van de kennis van God door natuur en Schriftuur zoals dat beleden wordt in de protestantse orthodoxie en door vele kerkvaders. Het slaat daarnaast ieder apologetisch argument uit handen: er is geen enkele aanwijzing voor God te vinden in het geschapene. Ernstiger nog: wat Barth zegt lijkt loodrecht te staan op wat Paulus schrijft in Romeinen. Ook de vraagtekens die gezet worden bij de historische betrouwbaarheid van Gods Woord zorgen voor een grote kloof tussen Barth en de reformatorische wereld. En dan hebben we het in dit artikel nog niet eens gehad over de verzoeningsleer. Is daarmee alles gezegd? Zeker niet. Er is heel veel geschreven over hoe Barths denken zich verhoudt tot het denken van de Reformatie. Het ontbreekt hier echter aan ruimte – en ik geef toe: ook aan kennis – om deze reflecties te bespreken en te beoordelen. Daarom wil ik mij hier beperken tot twee zaken die we ondanks de kloof toch van Barth kunnen leren. Barth heeft heel helder het gevaar gezien om van God *met* ons God *van* ons te maken. Of dit nu een streven naar cultuurchristendom betreft, waarbij het christendom niets meer is dan een vehikel voor een conservatief nationalisme, of een beeld van een God die de mens altijd vrij laat, of juist een God die alleen God is van onze dogma's, die goden zouden met recht als afgoden gekenmerkt kunnen worden. Wanneer God Zich openbaart, mogen daar nooit – op welke wijze dan ook – beelden van worden gemaakt die los staan van God Zelf. Het tweede punt betreft het strikte onderscheid dat Barth maakt tussen mens en God. Hoewel er veel te zeggen is over God

als de Geheel Andere, toont het de terechte nederigheid die een schepsel verschuldigd is aan Zijn Schepper. Verwondering, eerbied en ontzag voor God is gepaster dan een ongebreidelde zucht naar begrijpen van God.

Literatuur

- Busch, E. (2019). Intellectual and Personal Biography II. *The Oxford Handbook of Karl Barth*, 33–51. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199689781.013.3>
- Chalامت, C. (2019). Barth and Liberal Protestantism. *The Oxford Handbook of Karl Barth*, 131–146. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199689781.013.9>
- Drewes, H. A. (2019). Intellectual and Personal Biography III. *The Oxford Handbook of Karl Barth*, 51–68. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199689781.013.4>
- Jehle, F. (2019). Intellectual and Personal Biography I. *The Oxford Handbook of Karl Barth*, 13–33. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199689781.013.2>
- Kooi, C. van der. (1990). Theologische hermeneutiek bij Barth en Miskotte. *In de Waagschaal*. Te verkrijgen via <https://www.karlbarth.nl/theologische-hermeneutiek-bij-barth-en-miskotte/>
- Oakes, K. (2019). Revelation and Scripture. *The Oxford Handbook of Karl Barth*, 245–262. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199689781.013.16>
- Soulen, R. N., & Soulen, K. R. (2011). *Handbook of Biblical Criticism, Fourth Edition* (4th ed.). Westminster John Knox Press.
- Wood, D. (2019). Exegesis. *The Oxford Handbook of Karl Barth*, 262–276. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199689781.013.17>.

Ruimte voor aantekeningen

